

Διαχείριση Προβλημάτων Συμπεριφοράς & Συναισθήματος στο Σχολείο

Βασίλειος Νάστος, ΣΕΕ ΠΕ70
Email: nasvas@hotmail.com
T: 6972 403769

6 Σεπτεμβρίου 2021

Προσδιορισμός των προβλημάτων
συναίσθηματος (εσωτερίκευσης) &
συμπεριφοράς (εξωτερίκευσης)

Συνήθως **προσδιορίζουμε** τα προβλήματα αυτά με κάπως **γενικούς όρους**, οι οποίοι, ωστόσο, **δεν έχουν οικουμενική ισχύ** ούτε την **ίδια διαχρονική σημασία** (π.χ. ανησυχία, αταξία, αποκλίνουσα/ παραβατική συμπεριφορά κτλ.)

Πρόκειται λοιπόν για **κοινωνικά κατασκευασμένες έννοιες**, εφόσον:

- εμπλέκονται διαφορετικοί πολιτισμοί/ κοινωνικές αντιλήψεις
- τα κοινωνικά ήθη εξελίσσονται
- οι νόμοι αλλάζουν
- οι κανόνες ποικίλουν μεταξύ κοινωνιών & σχολείων
- **το 'μέτρο'** της κανονικότητας/ ομαλότητας διαφοροποιείται διαρκώς...

Εσωτερικευμένες & Εξωτερικευμένες δυσκολίες/ διαταραχές

Τόσο οι συναισθηματικές, όσο και οι συμπεριφορικές δυσκολίες/ διαταραχές **δεν αποτελούν εγγενή & αυτόνομα ατομικά προβλήματα** αλλά συνδέονται:

- με την **πραγματικότητα των σχέσεων** και των συναισθηματικών εμπειριών
- με την **αναπτυξιακή πορεία** (γνωστική, συναισθηματική, σωματική) του παιδιού
- με τα **πλαίσια κοινωνικοποίησης** (οικογένεια, σχολείο κτλ.) και τις σχέσεις και αλληλεπιδράσεις με σημαντικούς ή μη σημαντικούς άλλους

(Κουρκούτας, 2017)

**Εσωτερικευμένα
(συναισθηματικά)**

**πραγματικότητα
των σχέσεων**

**δεν αποτελούν
εγγενή & αυτόνομα
ατομικά
προβλήματα**

**προβλήματα:
δυσκολίες
διαταραχές**

**αναπτυξιακή
πορεία**

**Εξωτερικευμένα
(συμπεριφορικά)**

**πλαίσια
κοινωνικοποίησης**

Προσδιορισμός των δυσκολιών/ διαταραχών συναισθήματος ή/και συμπεριφοράς

- Υπάρχουν **διαγνωστικά κριτήρια** (π.χ. DSM), τα οποία κυρίως αξιοποιούνται από ειδικούς ψυχικής υγείας, ωστόσο έχουν και κάποια **έμμεση, αλλά σημαντική χρησιμότητα** για τον/ την εκπ/κό
- Η σχετική εξοικείωση των εκπ/κών με τις **ομάδες χαρακτηριστικών/ συμπτωμάτων** είναι σημαντική διότι, σε συνδυασμό με τις **παρατηρήσεις** των ίδιων, διευκολύνει την **αναγνώριση** του προβλήματος και βοηθά στην αναζήτηση κατάλληλων τρόπων **μέριμνας** και **παρέμβασης**

Εσωτερικευμένες (συναισθηματικές) δυσκολίες/ διαταραχές

- **άγχος** (ανησυχεί με το παραμικρό, γράφει & σβήνει, χάνεται στη λεπτομέρεια, επικρίνει τον εαυτό του, υποτιμά τις ικανότητές του)
- **φοβίες** (αποφεύγει συστηματικά συγκεκριμένες συνθήκες, προσδοκά πως θα συμβεί κάτι κακό, αναστατώνεται με κάθε αλλαγή)
- **ντροπαλότητα, συστολή** (αποστροφή του βλέμματος, αβεβαιότητα για τον εαυτό, ελάχιστη κίνηση του σώματος)
- **εσωστρέφεια** (αποφυγή διαπροσωπικής επικοινωνίας, απροθυμία συμμετοχής σε ομαδικές δραστηριότητες)
- **καταθλιπτικά συμπτώματα/ κατάθλιψη** (έλλειψη ενδιαφέροντος & κινήτρων, πλήξη, απόσυρση, διαταραγμένες αλληλεπιδράσεις με συνομηλίκους, δε μπορούν να χαρούν και να διασκεδάσουν)

Ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά παιδιών με εσωτερικευμένες δυσκολίες/ διαταραχές

- **εσωστρεφής**, με έλλειψη συγκέντρωσης, χαμηλή εμπλοκή, με 'έγνοιες', ή/και θλίψη, με υπερένταση & νευρικότητα ή/και σωματικές ενοχλήσεις, όταν οι απαιτήσεις αυξάνουν
- **δείχνουν αποστασιοποιημένα** από όσα συμβαίνουν γύρω τους
- **αποφυγή εμπλοκής** σε στενές κοινωνικές/ διαπροσωπικές σχέσεις
- **συναισθηματική αδυναμία** και έλλειψη διάθεσης ή/και ικανότητας να παίξουν και να χαρούν μαζί με τους άλλους
- **παθητικότητα**, αισθήματα φόβου, κοινωνική αναστολή, έλλειψη θάρρους, χαμηλή διεκδικητικότητα, αλλά και επιθετικά ξεσπάσματα
- **υπερβολική ανασφάλεια** για τις επιδόσεις τους και συνεχής, αγχώδης αναζήτηση επιβράβευσης από τον/την εκπ/κό, αρνητικές σκέψεις για τον εαυτό
- **παλινδρόμηση** σε προηγούμενα, πιο ασφαλή αναπτυξιακά στάδια

(Μπίμπου-Νάκου 2011, Κλεφτάρης 2011, Κουρκούτας 2017)

Εξωτερικευμένες (συμπεριφορικές) δυσκολίες/ διαταραχές

Διαταρακτική/ Επιθετική Συμπεριφορά:

1. Εναντιωματική Προκλητική Διαταραχή
2. Διαταραχή Διαγωγής
3. Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής - Υπερκινητικότητα (ΔΕΠ-Υ)

(Καλαντζή-Αζίζι, 2011, Κουρκούτας, 2017)

Διαταρακτική/ Επιθετική Συμπεριφορά

- Ως **διαταρακτική συμπεριφορά** θεωρείται κάθε 'αταξία' που αποσπά τους μαθητές από τον στόχο του μαθήματος και δημιουργεί ρωγμές στην εσωτερική επικοινωνία & συνοχή της τάξης
- Ωστόσο, υπάρχουν **διαβαθμίσεις** ως προς τη συχνότητα, την ένταση και τη διάρκεια
- **Μορφές 'αταξίας':**
 1. **αποσπούν από την εμπλοκή στο μάθημα** (δεν προσέχει, δεν έχει τα βιβλία του)
 2. **εμποδίζουν την ομαλή λειτουργία της τάξης** (πετάγεται, διακόπτει)
 3. **δημιουργούν προβλήματα στις σχέσεις** (παρενοχλεί λεκτικά ή σωματικά, παίρνει πράγματα άλλων)
 4. **παραβιάζουν το σχολικό ήθος** (απρεπής συμπεριφορά, βανδαλισμοί)
 5. **ομαδική απειθαρχία** (αυξημένη διενεκτικότητα, στάση απαξίας προς το σχολείο)

Επιθετική συμπεριφορά

- **Παράγοντες που καθορίζουν την επιθετική συμπεριφορά:**

- > μπορεί δυνητικά να προκαλέσει βλάβη
- > γίνεται με σκοπό να βλάψει το θύμα
- > συνδέεται με αυξημένη διέγερση του θύτη
- > προκαλεί αποστροφή στο θύμα
- > η κρίση του παρατηρητή

(Brain, 1994 στο Καλαντζή-Αζίζι 2011)

- **Επιθετικότητα:**

- > **Συντελεστική** (μη επιθετικοί στόχοι, π.χ. απόκτηση αντικειμένου - αναπτυξιακό χαρακτηριστικό)
- > **Θυματοποίηση/εκφοβισμός** (σκοπός η καθυστόταξη του παιδιού στόχου)

Συμπτώματα Εναντιωματικής Προκλητικής Διαταραχής (> 4 στους τελευταίους 6 μήνες)

- συχνά ξεσπάσματα θυμού
- συχνοί καυγάδες με ενηλίκους
- συχνά αψηφά αιτήματα και κανόνες
- συχνά ενοχλεί εσκεμμένα ανθρώπους
- συχνά κατηγορεί τους άλλους για δικά του σφάλματα
- συχνά είναι εύθικτος ή ενοχλείται εύκολα από τους άλλους
- συχνά είναι θυμωμένος και μνησίκακος
- συχνά κακιώνει ή είναι εκδικητικός

(Καλαντζή-Αζίζι, 2011)

Συμπτώματα Διαταραχής Διαγωγής (> 3 τους τελευταίους 12 μήνες)

- **Επιθετικότητα σε ανθρώπους & ζώα:**
 - > συχνά φοβερίζει, απειλεί, τρομοκρατεί άλλους
 - > συχνά ξεκινά σωματικούς καυγάδες
 - > έχει κάνει χρήση κάποιου όπλου ή επικίνδυνου αντικειμένου (μαχαίρι, ρόπαλο)
 - > έχει φερθεί σκληρά (σωματικά) σε ανθρώπους
 - > έχει επιτεθεί με σκοπό να κλέψει
 - > έχει εξαναγκάσει άλλον σε σεξουαλική δραστηριότητα μαζί του
- **Καταστροφή περιουσίας:** (εσκεμμένη καταστροφή περιουσίας άλλων)
- **Απάτη & κλοπή:** (ψέματα, εξαπάτηση, διάρρηξη, κλοπή αντικειμένων μη ευτελούς αξίας)
- **Σοβαρές παραβάσεις κανόνων:** (νυχτερινή απουσία από το σπίτι πριν τα 13, σκασιαρχείο)

(Μόττη-Στεφανίδη, 2011)

Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής - Υπερκινητικότητα (ΔΕΠ-Υ)

Τρία συστατικά (σε δύο συστάδες):

- > απροσεξία
- > υπερδραστηριότητα & παρορμητικότητα

(Καλαντζή-Αζίζι, 2011)

Συμπτώματα της ΔΕΠ-Υ (ένα εκ των δύο αρκεί για τη δυνατότητα σχετικής γνωμάτευσης)

1. Έλλειψη προσοχής

Υπάρχουν έξι ή περισσότερα από τα ακόλουθα συμπτώματα έλλειψης προσοχής, σε βαθμό δυσλειτουργικό ως προς το αναπτυξιακό επίπεδο για διάστημα > 6 μηνών:

- συχνή απουσία προσοχής στις λεπτομέρειες, λάθη απροσεξίας
- συχνή δυσκολία διατήρησης της προσοχής στην εκτέλεση δραστηριοτήτων ή στο παιχνίδι
- συχνά δεν φαίνεται να ακούει, όταν του απευθύνουν τον λόγο
- συχνά δεν ακολουθεί οδηγίες & δεν ολοκληρώνει εργασίες ή καθήκοντα (όχι λόγω εναντίωσης ή δυσκολίας κατανόησης)
- συχνά δυσκολεύεται να οργανώσει τη δουλειά του
- συχνά αποφεύγει να αναλάβει καθήκοντα που απαιτούν παρατεταμένη προσπάθεια
- συχνά χάνει πράγματα αναγκαία για την υλοποίηση δραστηριοτήτων
- συχνά διασπάζεται από εξωτερικά ερεθίσματα
- συχνά ξεχνά τις καθημερινές υποχρεώσεις

(Καλαντζή-Αζίζι, 2011)

Συμπτώματα της ΔΕΠ-Υ (ένα εκ των δύο αρκεί για τη δυνατότητα σχετικής γνωμάτευσης)

2. Υπερκινητικότητα - Παρορμητικότητα

Υπάρχουν έξι ή περισσότερα από τα ακόλουθα συμπτώματα υπερκινητικότητας-παρορμητικότητας, σε βαθμό δυσλειτουργικό ως προς το αναπτυξιακό επίπεδο (για διάστημα > 6 μηνών):

Υπερκινητικότητα:

- συχνά κινεί νευρικά τα χέρια ή τα πόδια ή στριφογυρίζει στο κάθισμα
- συχνά σηκώνεται από τη θέση του
- συχνά τρέχει εδώ κι εκεί ή σκαρφαλώνει σε αντικείμενα σε ακατάλληλες στιγμές
- συχνά έχει δυσκολία να παίξει ή να εκτελέσει δραστηριότητες ήσυχα
- συχνά βρίσκεται υπ' ατμόν' σαν να τον τραβά κάποια μηχανή
- συχνά μιλά ακατάπαυστα

Παρορμητικότητα

- συχνά 'πετά' απαντήσεις πριν την ολοκλήρωση της ερώτησης
- συχνά έχει δυσκολία να περιμένει τη σειρά του
- συχνά διακόπτει ή ενοχλεί τους άλλους

Ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά παιδιών με δυσκολίες/διαταραχές συμπεριφοράς

- **ψυχολογικά/ συναισθηματικά προβλήματα** (μη ορατά, αλλά ίσως υπάρχουν)
- **προβλήματα σχέσεων και αδυναμίες σε διαπροσωπικό & κοινωνικό επίπεδο**
- **συνδέονται συγκρουσιακά, ανταγωνιστικά και επιθετικά**
- **κρατούν τον άλλο σε απόσταση** ή προσπαθούν **να τον ελέγξουν** με τον τρόπο τους
- **αδυναμία ελέγχου** των συναισθηματικών φορτίων
- **διαστρεβλωμένη εικόνα** της εσωτερικής & εξωτερικής πραγματικότητας (αναπαραστάσεις/ αντιλήψεις του εαυτού, των άλλων & των σχέσεων)
- πιθανές **αρνητικές/ τραυματικές εμπειρίες** στο οικογενειακό πλαίσιο

(Κουρκούτας, 2017)

Ψυχοπαιδαγωγικές Παρεμβάσεις

Πλαίσιο διαχείρισης των εσωτερικευμένων (συναισθηματικών) & εξωτερικευμένων (συμπεριφορικών) δυσκολιών/ διαταραχών

Σημαντικά στοιχεία:

- **οικοσυστημική** ενταξιακή οπτική
- **συναισθηματικές & σχεσιακές** διεργασίες
- σχέση του παιδιού με τον **εαυτό** του & το **σώμα** του/**αυτοαντίληψη-αυτοεκτίμηση**
- **αναπαραστάσεις** που δημιουργεί για τον εαυτό και τους άλλους
- **δυνατότητες/ ικανότητες σύνδεσης** με τους άλλους

(Κουρκούτας, 2017)

Απλές πρακτικές διαχείρισης παιδιών με εσωτερικευμένες ή εξωτερικευμένες δυσκολίες/ διαταραχές μέσα στην τάξη

- αλλαγή θέσης, κοντά στον/στην εκπ/κό
- ενεργητική ακρόαση του παιδιού στα διαλείμματα ή σε άλλα πλαίσια (ζωγραφιές, κείμενα, μηνύματα...)
- ουσιαστική στάση ενσυναίσθησης: άνετη, χαλαρή, υποστηρικτική
- χρήση λεκτικών & μη λεκτικών τρόπων ενίσχυσης της αυτοπεποίθησης
- εφαρμογή εναλλακτικών παιδαγωγικών μεθόδων, προς επίλυση μαθησιακών δυσκολιών (εάν συνυπάρχουν)
- ανάθεση ρόλων και ευθυνών που ενισχύουν την αυτοεκτίμηση του παιδιού (π.χ. ρόλος βοηθού: σβήνει τον πίνακα κτλ.)
- στενή συνεργασία με τους γονείς για την υποστήριξη στο σπίτι

Ενδεικτικοί τρόποι προσέγγισης των προβλημάτων παιδιών με εσωτερικευμένες δυσκολίες/ διαταραχές

- **εντοπισμός και προσέγγιση** του παιδιού με προβλήματα άγχους, υπερβολικής αναστολής & φοβίας
- **χαλαρές διερευνητικές συζητήσεις** μαζί του, με άνετη, ρεαλιστική και μη παρεισφρητική στάση
- εγκαθίδρυση μιας σταθερής, προσωποποιημένης επαφής & **δημιουργία σχέσης εμπιστοσύνης**
- **προστασία από ενδεχόμενο στιγματισμό** και συλλογή πληροφοριών από συναδέλφους (με ταυτόχρονη απόρριψη στερεοτύπων)
- **προσπάθεια αναγνώρισης της πηγής άγχους/ φόβου** και των παραγόντων που τα επειτείνουν στο σχολικό περιβάλλον
- ειλικρινής και **συστηματική συνεργασία με τους γονείς του παιδιού**

Παρεμβάσεις σε προβλήματα παιδιών με εσωτερικευμένες δυσκολίες/ διαταραχές

Γνωστική προσέγγιση:

- Έμφαση στη δημιουργία ενός προσωπικού νοήματος για κάθε παιδί, ως προς τον τρόπο που σκέφτεται/νιώθει
- Προσεκτική παρατήρηση των γνωστικών σχημάτων των παιδιών & των οικογενειών τους (σκέψεις/ απόψεις για τον εαυτό τους, τις ικανότητές τους, την υπερβολική ανησυχία για το μέλλον/παρελθόν, τις απαιτήσεις & προσδοκίες)
- Ενθάρρυνση συμμετοχής σε κοινωνικές δραστηριότητες της τάξης
- Λειτουργία της/του εκπ/κού ως μοντέλου απομείωσης του άγχους
- Αποθάρρυνση πρακτικών αποφυγής
- Έπιδοκιμασία
- Αποφυγή υπερβολικού ελέγχου, επικρίσεων & υπερπροστασίας

Ενδεικτικοί τρόποι παρέμβασης σε προβλήματα παιδιών με εξωτερικευμένες δυσκολίες/ διαταραχές

1. τεχνικές διαχείρισης της συμπεριφοράς
2. στρατηγικές ελέγχου συναισθημάτων
3. εξάσκηση στην απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων
4. επεξεργασία πληροφοριών που αναφέρονται σε κοινωνικά ερεθίσματα
5. εκπαίδευση στην ενσυναίσθηση και στην ικανότητα κατανόησης του τρόπου σκέψης του άλλου (cognitive or emotional perspective training)

Η σημασία της πρόληψης στα προβλήματα παιδιών με εξωτερικευμένες δυσκολίες/ διαταραχές

Η εφαρμογή **προγραμμάτων παρέμβασης** που στοχεύουν στην **πρόληψη** των προβλημάτων συμπεριφοράς (π.χ. επιθετικότητα), απευθύνονται στον ευρύτερο μαθητικό πληθυσμό και **δίνουν έμφαση στην ενδυνάμωση αποδεκτών συμπεριφορών**

(Μόττη-Στεφανίδη κ.α. 2011)

- **πρωτογενής πρόληψη** (πριν εκδηλωθούν προβλήματα) **Έμμεσο μοντέλο**
- **δευτερογενής πρόληψη** (αντιμετώπιση πρώιμων ενδείξεων προβλημάτων) **(διεπαγγελματική συμβουλευτική)**
- **τριτογενής πρόληψη** (εξατομικευμένες παρεμβάσεις) **Άμεσο μοντέλο**

Ενδεικτικοί τρόποι παρέμβασης σε προβλήματα παιδιών με ΔΕΠ-Υ

- **Ανάπτυξη θετικής διαπροσωπικής σχέσης** (δείχνω ενδιαφέρον)
- **Επικοινωνία με ξεκάθαρους όρους** (δίνω σαφείς & απλές οδηγίες)
- **Επανάληψη των οδηγιών** (ιδιαίτερα στην αρχή)
- **Εξατομίκευση της διδασκαλίας**
- **Συνέπεια** (σε προσδοκίες και όρια - κάθε μέρα, όλη μέρα)
- **Σταθερότητα στη σχέση με το παιδί**
- **Θέση με λιγότερες διασπάσεις**
- **Συχνή ενίσχυση** (επιβράβευση κάθε μικρής βελτίωσης, ωστόσο, με διαλείμματα)
- **Ανάθεση έργου ανάλογου προς τις δυνατότητες**
- **Χορήγηση επιπλέον εξατομικευμένης βοήθειας**
- **Ζωντανός τρόπος διδασκαλίας** (αλλά χωρίς έντονες, απροειδοποίητες αλλαγές ρουτινών)
- **Διαλείμματα για 'νόμιμη' απελευθέρωση της ενεργητικότητας του παιδιού** (ανάθεση δραστηριότητας εκτόνωσης)

Στρατηγικές άμεσης διδακτικής παρέμβασης (κυρίως όταν συνυπάρχουν μαθησιακές δυσκολίες)

- σύντομη ανασκόπηση της προηγούμενης διδακτικής ύλης
- σταδιακή παρουσίαση του νέου υλικού, μικρές ενότητες/βήματα
- φιλτράρισμα φόρτου εργασίας
- παροχή σαφών και λεπτομερών **εξηγήσεων & οδηγιών**
- έμφαση στην **κατανόηση** και όχι στην αξιολόγηση/βαθμολογία
- παροχή δυνατοτήτων **πρακτικής εξάσκησης** αναλόγως δυνατοτήτων
- εφαρμογή της τεχνικής 'σκέφτομαι φωναχτά'.
- παροχή προτύπων επίλυσης προβλημάτων
- παροχή σαφών **εξηγήσεων**, πληθώρα παραδειγμάτων και δυνατοτήτων αυτόνομης πρακτικής εξάσκησης
- **συστηματική ανατροφοδότηση** & διορθώσεις ως 'θετική αναπλαισίωση'

Υποστήριξη των εκπ/κών για τη διαχείριση των συναισθηματικών & συμπεριφορικών δυσκολιών των μαθητών, ώστε να:

- επεξεργαστούν τα αρνητικά τους συναισθήματα (θυμό, οργή, αίσθημα προσβολής & ματαίωσης...)
- διευρύνουν τις αντιλήψεις τους για την ψυχολογία του παιδιού
- αξιοποιήσουν συγκεκριμένες στρατηγικές αντιμετώπισης μέσα στην τάξη
- κατανοήσουν την οικογενειακή δυναμική του παιδιού με προβλήματα συμπεριφοράς
- κάμψουν πιθανές αντιστάσεις των γονέων και να πετύχουν τον απαραίτητο βαθμό συνεργασίας μαζί τους

Ο ρόλος του σχολείου (1)

- ασφαλές, δομημένο & υποστηρικτικό περιβάλλον
- κλίμα καλής συνεργασίας με τους γονείς
- εμπλοκή όλων των διδασκόντων
- σταθερά όρια, τα οποία τηρούνται από όλους τους εκπ/κούς
- αξιοποίηση ψυχοπαιδαγωγικών δράσεων
- θετική, ενταξιακή στάση/ πολιτική του σχολείου απέναντι σε παιδιά με ψυχοσυναισθηματικά προβλήματα
- λιγότερη έμφαση σε τιμωρίες/ συνέπειες/ απαγορεύσεις & περισσότερη έμφαση στην τήρηση ενός πλαισίου σαφών & λογικών κανόνων.
- έμφαση στην ύπαρξη κλίματος εμπιστοσύνης & ευρείας αποδοχής

Ο ρόλος του σχολείου (2)

Το σχολείο οφείλει να συνιστά ένα **πλαίσιο** όπου αναπτύσσονται:

- **ουσιαστικά πρότυπα σχέσεων**, κοινωνικής επικοινωνίας και διαχείρισης προβλημάτων
- **ενσυναίσθηση & θετική σύνδεση με τον εκάστοτε 'άλλο'**, ειδικά για παιδιά που έχουν προβλήματα στο οικογενειακό τους πλαίσιο
- **θετικό κλίμα στην τάξη**, το οποίο συνιστά ένα σημαντικό υποστηρικτικό σύστημα για τα ψυχικώς ταλαιπωρημένα παιδιά
- **σχέσεις μεταξύ εκπ/κών και μαθητών** που συνιστούν **προέκταση της οικογενειακής δυναμικής** και υποκατάστατο των οικογενειακών ελλείψεων
- **κλίμα καλής συνεργασίας** με τους γονείς

Το σχολείο και η οικογένεια αποτελούν το ‘βασικό κοινωνικό περιβάλλον’ του παιδιού, ως προς (1) την κοινωνικοποίησή του, (2) την προώθηση της διαπροσωπικής επικοινωνίας και (3) την κάλυψη της βασικής ανάγκης για προσωπική, σωματική & ψυχολογική ασφάλεια

(Κουρκούτας 2017)

Το σύγχρονο σχολείο χρειάζεται:

ένταξη/ συμπερίληψη,
συνεργασία, έμπνευση, πρωτοβουλία
& καθολική συμμετοχή

**ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΓΙΑ
ΤΗΝ ΠΡΟΣΟΧΗ ΣΑΣ**

**ΚΑΛΗ ΑΡΧΗ &
ΚΑΛΗ ΔΥΝΑΜΗ
ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΣΑΣ**

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ζαφειροπούλου, Μ. & Καλαντζή-Αζίζι, Α. (2011). Προσαρμογή στο σχολείο. Πρόληψη και αντιμετώπιση δυσκολιών. Αθήνα: Πεδίο
- Κουρκούτας, Η. (2017). Συναισθηματικές & Συμπεριφορικές Διαραχές στα Παιδιά. Κλινικές και Ψυχοπαιδαγωγικές παρεμβάσεις στην οικογένεια και το σχολείο. Αθήνα: Τόπος
- Κουρκούτας, Η. (2011). Προβλήματα συμπεριφοράς στα παιδιά. Παρεμβάσεις στο πλαίσιο της οικογένειας και του σχολείου. Αθήνα: Τόπος
- Molnar, A & Lindquist, B. (Επιμέλεια: Α. Καλαντζή-Αζίζι) (1999). Προβλήματα συμπεριφοράς στο σχολείο. Οικοσυστημική προσέγγιση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Χατζηχρήστου, Χ. & Μπεζεβέγκης, Η. (Επιμέλεια) (2012). Θέματα ανάπτυξης και προσαρμογής των παιδιών στην οικογένεια και στο σχολείο. Αθήνα: Πεδίο